

LENGYEL ANDRÁS
***A Hét* „Toll és tör” rovatáról (1908–1913)**

A „Toll és tör” rovat viszonylag kései fejleménye a lap történetének. Csak az 1908. október 25-i számban bukkan föl először – azaz már a *Nyugat* megindulása után. Az új rovatot az első alkalommal ‘kopf’ vezette be:

„ezt az új rovatunkat nem egy ember írja, hanem a szerkesztőség összes tagjai. Mind, akinek valami a begyiben van. Szívesen vesszük, ha az olvasóközönség is érdeklődik e rovat iránt és figyelmeztet egyre-másra, ami figyelmünket kikerülte volna: irodalomban, művészetben, társadalmi ferdeségekben. Ide mindenkinek szabad entréje van, aki a modern ízlést védelmezi meg a lábra kapott ízléstelenségekkel szemben”.¹

A glosszák, hasonlatosan az „Innen-onnan” rovat írásaihoz, rövidke és „névtelenek”, azaz csupán jellel megjelöltek. De amíg az „Innen-onnan” rovat írásainak jelölőit a nyomdában használatos jelekből válogatták, a „Toll és tör” írásait kis rajzok: piktogramok jelölik. Az első írást, amely mellett már fölbukkan piktogram, egy tollat és tört ábrázoló rajz kíséri: ez akár a rovat emblémája is lehet. Az „álló” tollat és a rá ferdén elhelyezett tört megjelenítő piktogram csak viszonylag rövid ideig maradt használatban: ezt az 1908. november 8-i számban már új „toll és törös” piktogram váltja föl. Az új jel hasonló ahhoz, amilyen a „leváltott” változat volt, de itt a toll tintatartóba van beállítva. Azaz az emblémafunkció változatlan, de a grafikai kivitelezés módosul. Ez a piktogram a többihez viszonyítva mindig különleges helyzetben szerepelt: mindig ez nyitotta meg a rovatot, az e jelhez tartozó írás volt a rovat első cikke. Nehéz is eldönteni, rovatembléma ez, vagy szerzői jel – ennek is, annak is fölfogható. De abból kiindulva, hogy ez a jel nem a rovatcím mellett, hanem a mindenkor első glossza mellett (előtt) áll, s elhelyezése olyan, mint a többi piktogramé, arra kell következtetnünk, hogy – bár kiemelt helyzetű – mégis csak szerzői jelről van szó. A rovat többi írása mellett szintén piktogramokat találunk, de ezek sorrendje mindig változik, s egy-egy számban nem is fordul elő minden jel. Itt a jelek (piktogramok) sorrendjét és előfordulását – ahogy az „Innen-onnan” rovat esetében is – a szóban forgó írások beszerkesztésének sorrendje határozza meg: a szerző, aki egy meghatározott jelet használ írása jelölésére, megírja szövegét, majd a szerkesztő (aki nem föltétlenül azonos

¹ A Hét 1908. 685.

a főszerkesztővel, Kiss Józseffel) kialakítja sorrendjüket, egymás után következésüket. Ezek a piktogramok tehát szerzőazonosító jelek, névalírás helyett állnak a glosszák előtt.

Az új rovat viszonylag hamar népszerű lett, legalábbis a lap ezt a képet alakította ki róla. Az 1909. január 3-i szám, Kiss József aláírásával, „Előfizetési felhívás”-t tett közzé. Ebben, egyebek közt, ezt is olvashatjuk:

„két apróbb rovatunk pedig: a *Toll és tör* és az *Innen-onnan* egészen specialitásai A Hét-nek. Az utóbbiban a hét eseményeit glosszáljuk élvezetes, ötletes, szatirikus módon, az előbbi pedig, bár még csak rövid ideje hogy megkezdettük, szókimondásával, bátorságával, tekintet nem ismerő igazságosságával és tartalmasságával máris kedveltjévé vált A Hét olvasó-közönségének.”²

Ami ebből bizonyos: a rovat csakugyan a polémia eszköze volt. S ha egy mondatban kell jellemezni, a „Toll és tör” a lap polemikus glosszarovataként határozható meg.

A piktogramok, amelyeket a rovat indításakor rajzoltattak meg, nem egészen egy és háromnegyed évig voltak használatban: 1910. nyarán lecsérélték őket. Az 1910. július 24-i számtól teljesen megváltozik a piktogramok „stílusa”. Az addigi rajzos ábrákat vaskosabb, fa- vagy linómetszetre emlékeztető piktogramok váltják föl: ezek grafikai képe erőteljesebb. Mi állt a váltás mögött, nem tudjuk; maga a lap nem kommentálta a dolgot. Elképzelhető, hogy „stiláris”, ízlésbeli okok motiválták a változtatást, bár az eredeti, rajzos változat kivitele grafikailag tetszetősebb. Az új piktogramok némelyike pl. kimondottan primitív – igaz, egyik része a maga nemében csakugyan jól megkomponáltnak tekinthető. Elképzelhető az is, a szerzők dekonspirálódását megakadályozandó változtatták meg a jeleket. A váltás legvalószínűbb oka alighanem mégis az, hogy a polemikus rovathoz erőteljesebb, kevésbé finomkodó grafikai képet akartak társítani.

Egy valami többé-kevésbé bizonyos: a váltás szerkesztési megfontolásokból következett be. Jellemző e vonatkozásban, hogy a július 24-i számból (egyetlen egyszer a rovat történetében!) a „toll és törös” piktogram hiányzik. Azaz: új módon akarták szerkeszteni a rovatot. A „toll és törös” piktogram azonban, úgy látszik, már olyannyira a rovathoz tartozott, hogy nem lehetett kihagyni: a következő számtól újra szerepel a lapban. S ami föltűnő, a stílusváltozás ellenére ez a piktogram utóbb már nem változik meg, nem rajzolják (metszik) újra. Megmarad az új stílusú grafikai jelek között is.

Szerzőinek állneveiről a lap viszonylag sűrűn lerántotta a leplet, olykor az „Innen-onnan” rovat jelei mögött megbújó szerzőket is „leleplezte”, a „Toll és tör” rovat piktogramjainak használóit azonban nem fedte föl. Ez, polemikus rovatról lévén szó, érthető; ezzel védte szerzői inkognitóját. S mivel jórészt e rovatban zajlott a *Nyugat* elleni csatározás is, ez az óvatosság indokolt is volt: így ugyanis a modern irodalom fő áramlatával szemben védte meg szerzőit az esetleges meg-

² A Hét 1909. 1.

bélyegző, kiközösítő gesztusoktól. Ez a speciális helyzet magyarázza azt is, hogy a rovat műhelytitkairól a lap nem beszélt, s csak annyit „ismert el”, amennyi amúgy is nyilvánvaló volt mindenki előtt. Az 1912. április 7-i szám „Heti postá”-jában, azaz szerkesztői üzenetében például ezt: „A Toll és tör, meg az Innen-onnan rovatot a szerkesztő szerkeszti”³. De valójában még ez sem bizonyosan igaz, hiszen tudjuk, ez időben a főszerkesztő, Kiss József (aki egyébként is személyében viselte a felelősséget a lap minden megnyilvánulásáért) már sűrűn betegeskedett: hosszabb-rövidebb időszakokra ki-kiesett a napi munkából. Úgyhogy itt a „szerkesztő szerkeszti” formula inkább csak a tényleges szereplők elrejtését, hivatalból való megvédését szolgálta, semmint a valóságos helyzetet rögzítette.

*

A rovatban publikált írások szerepének megértéséhez előzetesen jó lenne tudni, melyik cikket ki írta. Az azonosításhoz külső adatunk nem nagyon van, magukból a glosszákból s a hozzájuk tartozó piktogramokból lehet csak kiindulni. A rovatban az indulástól 1910. július 24-éig 9, ezt követően 11 piktogram volt használatban. Ez a két szám együttesen azonban nem húsz különböző piktogramot ad ki. A váltás után ugyanis a „toll és törös” jelet továbbra is rendszeresen használták, az egyik első időszaktól származó jel (‘ördög’) pedig utóbb (1913-ban) még néhányszor újra előkerült. Összesen tehát nem húsz, hanem csak 18 jelről van szó, de egyszerre, egy periódusban ezek sem fordulnak elő. Ha a jelek előfordulásait áttekintjük, megkapjuk a jelek használatának időrendjét, ritmusát, a más jelekkel való együttes előfordulásuk gyakoriságát. (A „toll és törös” piktogramot természetesen nem érdemes külön regisztrálni, hisz ez – a korai változtatás után – mindig jelen volt.) A regisztrálásban az látszik célravezetőnek, ha a jel után megadjuk, hogy melyik évben, s az év mely lapszámaiban fordul elő az adott jel.

[‘ördög’]

1908: 43, 45, 46, 47, 48, 51, 52, **1909:** 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39, 47, 49, 50, 51, 52, **1910:** 1, 2, 6, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, // 39, **1913:** 13, 19, 33, 36, 47, 49, 50.

[‘darázs’]

1908: 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, **1909:** 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, **1910:** 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

³ A Hét 1912. 231.

[‘páva’]

1908: 43, 46, 48, **1909:** 2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 52, **1910:** 3, 5, 6, 9, 14, 19, 20, 21.

[‘le- és fölfelé hajló virág’]

1908: 44, 47, 51, **1909:** 2, 3, 5, 9, 10, 40, 43, 48, 52, **1910:** 4, 6, 8, 9, 13, 16, 17, 18.

[‘sárkány’]

1908: 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, **1909:** 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 21, 27, 30, 39, 45, 51, 52, **1910:** 4, 8, 11, 15, 24, 29.

[‘figura, tollal’]

1908: 46, 47, 49, 50, 51, 52, **1909:** 1, 4, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 48, 49, 50, 51, 52, **1910:** 1, 2, 6, 7, 10, 11, 12, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

[‘macska’]

1908: 47, 48, 49, 50, 52, **1909:** 1, 3, 4, 8, 14, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 30, 32, 34, 35, 37, 40, 41, 42, **1910:** 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 19, 22, 23.

[‘balra néző női fej’]

1910: 30, 32, 34, 36, 38, 41, 47, 50, **1911:** 1, 3, 6, 10, 13, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 45, 53, **1912:** 3, 9, 12, 18, 20, 23, 25, 29, 37, 40, 44, 49, 52, **1913:** 5, 7, 10, 18, 22, 24, 25, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 49.

[‘üstökös’]

1910: 30, 34, 36, 38, 42, 46, 50, **1911:** 1, 4, 5, 10, 13, 16, 19, 24, 27, 29, 32, 35, 38, 40, 42, 44, 48, 51, **1912:** 2, 4, 6, 8, 14, 16, 19, 22, 27, 31, 32, 35, 39, 42, 45, 46, 49, 51, **1913:** 2, 4, 7, 10, 14, 15, 17, 19, 22, 25, 29, 31, 35, 38, 40, 43, 47.

1910: 30, 33, 37, 52, **1911:** 2, 7, 11, 14, 17, 21, 24, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 51, **1912:** 2, 9, 11, 14, 19, 22, 25, 28, 30, 32, 34, 43, 46, 48, 51, **1913:** 4, 8, 12, 14, 16, 21, 23, 26, 30, 37, 42, 50.

[‘női fej, küllők mögött’]

1910: 30, 32, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, **1911:** 1, 3, 5, 7, 9, 11, 14, 16, 18, 20, 22, 25, 27, 30, 33, 36, 39, 42, 45, 47, 49, 52, **1912:** 1, 3, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 17, 20, 24, 26, 28, 30, 33, 35, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 50, **1913:** 1, 3, 6, 9, 11, 15, 17, 20, 22, 24, 26, 29, 33, 39, 41, 46.

[‘béka’]

1910: 31, 34, 36, 38, 41, 43, 45, 51, **1911:** 2, 8, 12, 15, 17, 22, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 47, 49, 52, **1912:** 1, 4, 6, 8, 11, 13, 16, 21, 24, 26, 27, 34, 36, 38, 41, 43, 46, 48, 51, **1913:** 2, 4, 8, 11, 15, 18, 23, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 47, 48, 51.

[‘rózsa’]

1910: 31, 32, 35, 37, 40, 42, 44, 46, 47, 49, 52, **1911:** 1, 2, 6, 9, 11, 14, 16, 18, 20, 22, 25, 27, 30, 33, 36, 39, 42, 48, 51, **1912:** 3, 5, 10, 14, 16, 19, 22, 25, 29, 32, 34, 36, 41, 43, 46, 52, **1913:** 5, 7, 9, 12, 17, 24, 28, 30, 35, 42, 44, 48, 51.

[‘sokszirmú virág’]

1910: 31, 33, 35, 40, 42, 44, 50, 52, **1911:** 4, 7, 12, 16, 18, 21, 24, 26, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 50, 53, **1912:** 3, 5, 7, 10, 12, 15, 17, 20, 23, 27, 31, 33, 35, 37, 39, 40, 42, 44, 47, 49, 52, **1913:** 2, 3, 6, 8, 10, 13, 16, 20, 21, 25, 28, 31, 32, 35, 39, 41, 44, 46, 49, 51.

[‘orrszarvú, jobbra néz’]

1910: 31, 33, 35, 37, 40, 42, 44, 46, 49, **1911:** 3, 6, 9, 12, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 30, 33, 36, 39, 41, 44, 46, 50, 52, **1912:** 1, 4, 6, 8, 11, 13, 15, 17, 21, 24, 26, 28, 30, 31, 33, 35, 37, 42, 44, 47, 50, **1913:** 1, 5, 9, 12, 14, 16, 20, 28, 30, 32, 34, 37, 38, 42, 44, 46, 48, 50.

[‘autó, fölötte repülőgép’]

1910: 37, 39, 41, 43, 45, 51, **1911:** 5, 8, 10, 13, 15, 19, 23, 26, 28, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 49, 53, **1912:** 2, 7, 13, 18, 21, 23, 25, 29, 32, 34, 37, 38, 39, 41, 45, 48, 50, **1913:** 1, 3, 6, 9, 11, 13, 18, 19, 21, 23, 26, 29, 33, 36, 37, 40, 48.

[‘vitorlás hajó’]

*

Milyen következtetések vonhatók le ebből a listából?

1. A jelek előfordulási ritmusa kizárja, hogy itt pusztán illusztrációról, tértagoló tipográfiai eszközről volna szó. Ezt éppen az előfordulások szabálytalanságai árulják el. Bizonyos periodicitás ugyan kimutatható, van olyan jel, amelyik hosszú időn keresztül minden második számban előfordul, van olyan, amelyik minden harmadik számban, de – s ez a figyelemre méltó – ez a periodicitás is rendre megdőccen: a szünetek nőnek vagy szűkülnek, majd újra fölveszik a ritmust. A szabályosságok itt jól magyarázhatók, a szerzők előre megtervezett kötelezettségvállalásával: volt, aki minden második, volt, aki minden harmadik számban vállalt írást. Ám ezt a rendet az aktuális körülmények rendre felülírták, módosították. Ez a ritmus a szerkesztésekben szokásos munkarendek ismeretében teljességgel életszerű. S arra vall, hogy a jelek csakugyan szerzőazonosító jelek, nem pedig önkényesen használható tipográfiai eszközök.

2. A jelek ismétlődő előfordulása, illetve az adott számokon belüli elhelyezési sorrendje (amit itt nem reprodukáltunk), szintén nem tipográfiai elemekként állítja elénk a jeleket. Ezek – valamiképpen – szerzőket szimbolizálnak. Erre vezethető vissza, hogy vannak többet, s vannak lényegesen kevesebbet szereplő jelek: ahogy az írással jelentkező szerzők is változó ütemben és gyakorisággal szoktak egy-egy lapban megjelenni.

3. Magukból a jelekből nem állapítható meg, hogy egy adott jel mindig, minden esetben ugyanazt a szerzőt jelölte-e. Sőt, az ‘ördög’ piktogram nagy valószínűséggel legalább két szerzőt jelölt. 1908-10-ben egy adott szerzőt, aki 1910 nyarától, a jelcsere időpontjától új jelet kapott; majd 1913-ban ezt a „régit” piktogramot egy teljesen új szerző, egy olyan szerző kapta meg, akinek addig nem volt jele. S az, hogy az idők folyamán egyesek kiváltak a rovat munkájából, mások viszont beléptek a rovat szerzői közé, miközben jelük továbbélt, nagyon valószínű. De az egyéni váltások ténye és időpontja magukból a jelekből nem állapítható meg.

4. A piktogramok szimbolikája nem esetleges, bizonyos szervezőelvek jól érzékelhetők. A jelek elég nagy számban attitűd-kifejező funkciójúak, s összefüggenek a bíráló, támadó szerepkör valamely modalitásával. A darázs, az orrszarvú, az ördög piktogram például tipikusan ilyen szimbólum. Érdekes viszont, hogy bizonyos szimbólumok nem a bírálói, hanem egyéb szempontokat emelnek ki: az autó és a repülő kettőse például a technikai haladásban kifejeződő, „modern” nézőpont jelképe, a vitorlášhajó (amely tágabb jelentéskörű s így nehezebben konkretizálható szimbólum) talán a ‘szabadság’, a távlatok szimbóluma (de lehet, hogy a Kiss József megverselte Knyáz Potemkin-re, azaz a lázadó, forradalmár hajóra alludál), stb. A női fejek (kétféle változatban) bizonyosan a társadalmi nem, a gender jelzései, de egyáltalán nem bizonyos, hogy a szerzők, akik e jelek alatt publikáltak, csakugyan nők lettek volna. (Ismeretes, hogy *A Hét*-ben használt állnevek egyik legnevezetesebbje, Emma, nem nőt, hanem férfit – Ignostust – takarta.) A női szerzők föltételezésénél valószínűbb, hogy e két női fej csupán a „női” nézőpont, a feminista irányultság jelzése. Megint merőben más allegoricitású piktogram a békáé. A nádszálra fölkapaszkodó s ott „brekegő” béka szimbóluma valószínűleg a dolgokba való belebeszélés attitűdjét jeleníti meg. A sokszirmú virág valamiféle esz-

téticista álláspont kifejeződésésként értelmezhető. Az ‘üstökös’ a perspektíva kivételességét, a zsenialitást fejezheti ki: az üstökös megvilágítja a dolgokat. Egészeben azt mondhatjuk, a piktogramok értelmezése (bármily bizonytalan is egy ilyen értelmező munka) arra enged következtetni, hogy szerepük a szerzők vonatkozásában részben a szerepkör, részben a szerzői alkat és nézőpont kifejezése, szimbólizációja lehetett. Valamiképpen tehát ezek is a szerzőkre (s rovatbeli szerepkörükre) utalnak. Ez egy újabb oldalról is megerősíti a már kimondott összefüggést: a piktogramokat szerzőazonosító jelekként kell értelmezni.

A piktogram-listából adódó kérdés az is: hány szerző húzódik meg a jelek mögött? A kézenfekvő válasz az lenne, hogy ahány piktogram, annyi szerző. Ez azonban aligha helytálló következtetés. A rovatot is fémjelző „toll és törös” embléma megváltoztatása mögött ugyan elvileg lehetett szerzőcsere is, de nem valószínű. (A jel kicserélése, illetve módosítása időpontjában még aligha volt indokolt szerzőt, méghozzá irányító pozíciójú szerzőt cserélni.) De a piktogramok 1910 nyári lecserélése már aligha lehetett egyben szerzőcsere is: ez ugyanis azt jelentené, hogy a rovatot író teljes szerzőgárda cseréjére került sor, két ilyen, polémikus alkatú és hajlandóságú gárdája *A Héme*k viszont aligha volt. És semmi nem is indokolta, hogy ilyen teljes szerzőcsere szánják rá magukat. (Sokkal inkább a szerzők elfedésének megerősítéséről, esetleges dekonspirálódásuk hatálytalanításáról lehetett szó.) Ha viszont arra gondolunk, hogy a piktogramcsere csupán a szerzőket elfedő szimbólumok lecserélése volt, s az új szimbólumok mögött ugyanazok a szerzők írtak, akik addig is dolgoztak e rovatba, némileg megint csak leegyszerűsíténénk a helyzetet. Részben, kisebb részben azért, mert a jelcsere után nem ugyanannyi új piktogram bukkant föl, mint amennyi korábban volt, hanem valamivel több. A cserével együtt tehát néhány új szerző bevonása is megtörtént, noha – föltételezhetően – a törzsgárda ugyanaz maradt. Az a kínálkozó újabb következtetés azonban, hogy a jelcsere előtt nyolc (esetleg kilenc) szerző írt e rovatba, utána viszont csak néhány új szerző csatlakozott hozzájuk, megint csak féligazság lehet. A csere után ugyanis a piktogram-állomány tartósan változatlan maradt, még 1913-ban is csupán egyetlen régi szimbólumot vettek újra elő kiegészítésként, – márpedig a szerzőgárda bizonyos részleges változása logikusnak látszik. Egyáltalán nem életszerű, hogy a rovat szerzőgárdája teljességgel változatlan maradt volna, miközben *A Hé*t szerzőgárdája fluktuált. S azt is tudjuk, számolni kell a rovat szerzőinek esetenkénti kényszerű kiesésével (betegségével, halálával) is. Maga a főszerkesztő, Kiss József például, tudható, ekkoriban már egyre hosszabb időre esett ki a munkából, a lap egyik legtermékenyebb munkatársa, Cholnoky Viktor pedig 1912 nyarán meghalt. Ha tehát föltételezzük, hogy ők is írtak a rovatba (márpedig minden a mellett szól hogy írtak), akkor ideiglenes (Kiss J.), illetve végleges (Cholnoky) kiesésükkel is számolni kell. Azaz: a változatlan összetételű jelkészlet használói köre, legalább alkalmilag, néhány esetben változott. Az a piktogram például, amit Cholnoky használt, az ő halála után bizonyosan gazdát cserélt: új munkatárs vette át.

Fölmerül egy csupán technikainak látszó probléma is: A rovat szerzői hogyan jegyezték kézírataikat? Névalírás vagy könnyen lejegyezhető jel e rovatban értelem szerűen nem volt, a piktogramok alkalmi reprodukálása, lerajzolása pedig

– tapasztalatból mondhatjuk – gyakorlatilag megoldhatatlan. Elvileg két eset látszik lehetségesnek. Vagy előrenyomott kéziratpapírra írta mindenki a maga cikket, s a nyomdász onnan tudta, melyik szöveg mellé melyik piktogramot kell oda-tenni. Vagy, s ez a másik eshetőség, a szerzők jelzés nélkül adták le kéziratukat, s a rovat irányítója – élőszóban – utasította a nyomdászokat, hogy melyik szöveg mellé melyik piktogram illeszthető. Ha a második eshetőség volt a gyakorlat *A Hét*-nél, akkor maga e gyakorlat is magában hordozta a hibázás, azaz a jelkeveredés lehetőségét, a szerzői piktogramok elvétése pedig tovább nehezíti az azonosítás munkáját.

Mindebből két lényeges következtetés adódik. Az egyik: a rovat szerzőgárdája, bár nyilvánvalóan módosult az idők során, összesen kb. 10–15 főből állhatott. A pontos létszám azonban magukból a piktogramokból nem állapítható meg. A másik, s még rosszabb következmény: bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy ha azonosítjuk egy adott írás szerzőjét, ezzel a hozzája tartozó piktogram „állandó” szerzőjét is azonosítottuk. A szerzők azonosítása során tehát, a legnagyobb óvatossággal kell eljárni.

*

De kik lehettek a szerzők? Mely körben kell keresnünk őket? A legvalószínűbb lehetőség az, hogy azok dolgoztak e rovatba, akik a lap belső köréhez tartoztak, akik szerződött munkatársak voltak. (Ezt a föltevést gyöngíti, de nem cáfolja, hogy az 1910. január 16-i „Heti posta” egyik üzenete szerint: „A Toll és tör rovatba olyanok is írhatnak, akik nem munkatársai »A Hét«-nek.”⁴) Ha *A Hét* évfolyamait ilyen szempontból tekintjük át, a potenciális rovatszerzők listája a következő: Wallesz Jenő, Kiss József, Kóbor Tamás, Cholnoky Viktor, Kosztolányi Dezső, Lovik Károly, Szini Gyula, Szöllösi Zsigmond, Décsi Imre (1910-ig), Rózsa Miklós, Sztrakoniczky Károly, Szabolcsi Lajos, Fodor Gyula, Kárpáti Aurél, Lengyel Ernő, Sebestyén Károly és Márkus László. Érdekes, s talán nem is véletlen, hogy ez a lista nagyjából ugyanannyi nevet tartalmaz, mint amennyit – más megfontolásból – a rovat szerzőiként következtettünk ki. Bizonyítéknak nyilvánvalóan ez kevés, de azonosítás közben, munkahipotézisként a gyanúba veendő szerzők körét mégiscsak kijelöli. Úgy vélem, ezeket a szerzőket célszerű első menetben rávetíteni a piktogramokra, keresve közöttük az összetartozás lehetőségét.

Nyilvánvaló azonban, hogy a szerzők azonosítása csakis hosszadalmas folyamat lehet. S bár törekedni kell az egyes piktogramok és a hozzájuk tartozó szerzők összekapcsolására, könnyen elképzelhető, hogy ez a munka még jó ideig csak részleges eredményt hoz. Magam, egyelőre, nem is mernék vállalkozni a szerzőség tisztázására. Néhány, a rovat tapogatózó áttanulmányozása során szerzett tapasztalatot azonban, úgy hiszem, érdemes itt is rögzíteni.

1. Bizonyos, a „toll és tör”-ös piktogrammal megjelölt írások külön problémát jelentenek, ezek – folyamatos jelenlétük és állandósult vezető helyük révén – elv-

⁴ A Hét 1910. 48.

ben is különböznek a többitől. Hogy ki lehetett a piktogram használója, szerencsére, nem megválaszolatlan kérdés. A megoldás kulcsát *A Hét* 1913. karácsonyi – ünnepi – száma adja a kezünkbe, amely a munkatársaknak a lappal kapcsolatos emlékeit és vallomásait közli. Itt az egyik írás előtt, címpozícióban, ott van a „toll és tör”-ös piktogram, az írás végén azonban ezúttal aláírás is olvasható: Lynkeusz-Wallesz Jenő.⁵ A cikk jegyzésének ez a kettős formája (elején a piktogram, végén az aláírás) csakis egyféleképpen értelmezhető: a szerző, aki ezúttal megnevezi magát, elárulja, hogy a rovatot szimbolizáló piktogram az ő jele. Maga a cikk, amelynek szoros értelemben vett címe nincs (hacsak magát a piktogramot nem tekintjük címnek!) ezt az önleplezést, persze, explicit alakban nem mondja ki. De az elbeszélt anekdotát keretező nyitó és záró szövegrész indirekt beismerés. A nyitás ez:

„Gyakran találkoztam velük, a haragosokkal. Gyűlölet lobog a szemükben, de én állom a tekintetüket. Valamikor megbántottam őket, de nekem ez nem fájt és lelkiismeretem nem háborgott. Most, hogy körülményegek az ünnepi hangulatok, olyasfélért érzek, mintha elégtétellel tartoznék azoknak, akiket megbántottam. Vajon beérik az elégtétellel?”⁶

Ez a szöveg félreérthetetlenül a polémikus rovat szerzőjének megnyilatkozása. S az anekdotát záró részlet is ilyen jellegű:

„Talán beérik ezzel [ti. az elmesélt anekdotával]. Sohase bántottam meg senkit, aki rücskösebb volt, mint én.”⁷

(Itt a „rücskösség” valószínűleg a bírálhatóság metaforája.)

A „toll és tör”-ös piktogram ilyen, önleplező használatának nyilvánvalóan oka volt. Wallesz Jenő ezzel nemcsak azt „ismerte be”, hogy rendszeresen dolgozott a rovatba, de – a toll és tör-ös piktogram címbe emelésével – további két dolgot is hallgatólagosan elismer. A piktogram az ő jele, s e kiemelt helyzetű jel viselőjeként ő szólal meg a rovat nevében is. Azaz, jogosnak látszik a következtetés, ő volt a rovat irányítója. Ezt erősíti meg, hogy ő volt ez időben a lap segédszerkesztője is, azaz a tényleges napi munka irányítója. Az önleplezés oka, persze, aligha csak az ünnepi hangulatban keresendő: ilyen szerepkört tartósan titokban tartani úgysem lehetett. Az újságíró szakma, ha nyilvánosan nem is írt róla, alighanem tisztában volt Wallesz Jenő szerepkörével. Konspirálnia tehát már fölösleges volt. Ám így is óvatosságra vall, hogy még e helyzetben sem beszélt nyíltan, tételesen. Szövege inkább csak sejtet, mintsem tételesen leír. Meghagyja az esetleges visszavonulás és tagadás lehetőségét.

2. Az alkalmi excibihizmus is segítségünkre van. *A Hét* 1911. március 15-i számának egyik „toll és tör”-e „A Magyar Tudományos Akadémia” címet viseli.⁸ Eb-

⁵ *A Hét* 1913. 870.

⁶ *A Hét* 1913. 870.

⁷ *A Hét* 1913. 870.

⁸ *A Hét* 1911. 147–148.

ben a glosszában a jel mögé bújó szerző a *Magyar Nyelv* című folyóiratot emlegeti, amelynek – mint írja – „utolsó számában a következő épületes stílusban fogalmazott kérdést intézi hozzám [vagyis a szerzőhöz!]:

»Kiss Józsefnek. Tisztelettel kérdem, e versében:
ez itt a Tátra! egy világcsoda!
a sík mezőről púpja égbe mállik,
vajjon mit jelent itt a mállik?«⁹

A megfogalmazás kétségtelenné teszi, hogy a glosszában idézett szöveg címzettje Kiss József, s a válaszoló, aki a glosszát írja, csakis ő lehet: ezt a szerző a „hozzám” szóval hallgatólagosan elismeri. Bizonyos tehát: „A Magyar Tudományos Akadémia” című glossza szerzője Kiss József. S mivel a glossza jele, piktogramja egy vitorlášhajó, kimondható, hogy – legalábbis egy esetben – ez Kiss József jele volt. A kérdés az, mindig ő használta-e a vitorlášhajós piktogramot?

A válasz, sajnos, nem egyszerű. Van, ami amellett szól, hogy máskor is ő használta ezt a jelet, s van írás, amelyet – bár a jel azonos – bizonyosan nem ő írt.

Vitorlášhajós piktogram jelöli „A »Világ« című lapot” címmel megjelent cikket is.¹⁰ Ennek érdekessége, hogy ez a glossza voltaképpen Kiss József sérelmének fölpanaszolása: a *Világ* nem tudósított egyik fölolvásásáról, amelyet az Izraelita Magyar Irodalmi Társaságban tartott. Hogyan értelmezhető ez a témaválasztás? Pontosabban: kizárja-e ez, hogy a szerző maga a sérelmet szenvedett költő volt? Hogy Kiss József saját sérelmeit panaszolja föl, megítélésem szerint egyáltalán nem kizáró ok; az ilyesféle eljárás, név nélkül közölt írásokban, meglehetősen általános gyakorlat volt a korban. A glossza nyelve, stílusa, s az a mód, ahogy a szerző elégtételt vesz a *Világon*, ráadásul nagyon is jellemző Kissre. A „tör”-használat a maga nemében mesteri teljesítmény. Úgyhogy úgy vélem: Kiss József nevének és esetének fölemlegetése nemhogy Kiss szerzősége ellen szól, de megerősíti azt.

Merőben más a helyzet az 1913-ban publikált „A nevét nem tudtuk” című glosszával.¹¹ Itt, bár a piktogram ezúttal is a vitorlášhajós jel, a következőket olvassuk:

„Fiatal jogászok voltunk, ő [ti. Lengyel Zoltán] obstrukciós hős, és neki is jól esett, nekünk is, ha azt kiálthattuk: éljen doktor Lengyel Zoltán”.¹²

Ez a cikk, amely a tárgyalt időszakban (1908–1913) az utolsó ‘vitorlášhajós’ cikk, nem lehet a Kiss Józsefé. Kiss sohasem volt joghallgató, önmagáról nem beszélhetett úgy, mint aki valamikor „fiatal jogász” volt. Aki ezt a glosszát írta, az az utalásokból következtetve Kissnél jóval fiatalabb volt.

⁹ A Hét 1911. 147.

¹⁰ A Hét 1911. 753.

¹¹ A Hét 1913. 765.

¹² A Hét 1913. 765.

Ez az adat elbizonytalanítja a piktogram szerzőjének azonosíthatóságát. Vagy, talán helyesebb, ha úgy fogalmazunk, arra világít rá, hogy a piktogramot nemcsak Kiss használta, hanem – legalább egy esetben – valaki más is. A legvalószínűbbnek azt látom, hogy a piktogram eredetileg a Kissé volt (ez erősíti a piktogramnak „A Knyáz Potemkin” című verssel való lehetséges szimbolikus összetartozása is), ám – valamikor 1911 után, betegség vagy más okból – a jelet átvette tőle valaki. Teljes világosságot ez ügyben csak az teremtene, ha valamennyi e piktogrammal megjelölt írást módszeres tárgyi és stíluskritikai elemzésnek vetnénk alá. Most már mindenesetre van egy cikkíró, aki szerzőként megalapozottan gyanúba vehető.

3. A Hét 1911. április 9-i számában a „Toll és tőr” rovat egyik cikke „Shakespeare-fordításból” címmel (s kezdettel) jelent meg.¹³ A glossza a magyar Shakespeare fordításokat, közülük is elsősorban a klasszikusok fordításait bírálja.

„Fordították irodalmunk klasszikusai, akik a maguk eredeti soraiban soha ezekhez a fordításokhoz fogható zörgést véghez nem vittek.” Ez a vélekedés, nemzeti klasszikusokról szólván, már-már bálványromboló, de éppen ez a gesztus teszi lehetővé a szerző azonosítását. Sánta Gábor¹⁴ gazdagon adatolt, alapos tanulmányából tudható, hogy ez a vélekedés Cholnoky Viktorra vall. Ő képviselte, több írásában is. S hogy e glossza a szerzőnek korábban már kifejtett véleményét ismétli meg, ill. gondolja tovább, maga a cikk is jelzi:

„A mi klasszikusaink nevével megszentelt fordítások is egyszerűen értelmetlenek. A Július Caesar például – utánanéztünk – *mégegyszer*, mielőtt ezt a képrombolást véghez vittük – lehetetlen”.¹⁵

E bírálat korábbi részletezőbb változata meglehető Cholnoky írásai közt, Sánta Gábor hivatkozik is több ilyen írásra. Úgy gondolom tehát, e „képromboló” hevület, amelyet Cholnoky képviselt, de kortársai e téren nem követték, önmagában is eldönti a szerzőség kérdését. Ezt a „toll és tőr”-t Cholnoky írta. Szerzőségét megerősíti, hogy a glosszában van egy intertextuális utalás Szabó Dezső nevezetes kijelentésére – tagadó formában: „az apagyilkosoknak nem kell megkegyelmezni”.¹⁶ Ez a gondolat, úgy látszik, erősen foglalkoztatta Cholnokyt, mert több, névvel jegyzett írásában¹⁷ is főlemlegeti. Az utalás itt mindenesetre az ő szerzőségét valószínűsíti.

Az íráshoz tartozó piktogram egy rózsá’, az így jelölt glosszák tehát a Cholnoky írásaiként vehetők gyanúba.

Az azonosítást azonban komplikálja, hogy a Cholnoky-kutatásban komoly érdemeket szerző, s már hivatkozott Sánta Gábor a rovat egy másik (más piktogramú)

¹³ A Hét 1911. 228.

¹⁴ SÁNTA Gábor: *Irodalomtári kalandozások*. Szeged, 2008.

¹⁵ A Hét 1911. 228.

¹⁶ A Hét 1911. 228.

¹⁷ Vö: „ő nem tartja magukról azt, hogy olyan kevesen vannak, hogy még az apagyilkosoknak is meg kell kegyelmezni”. *A cettinjei ítélet*. = A Hét 1908. 436.

írását gyanítja a Cholnokyénak. A Cholnoky Shakespeare-kultuszát vizsgáló írásában ezt írja: „A Hét [...] 1910. február 6-i számának *Toll és tőr* című rovatában név nélkül megjelent írások egyikének szerzője is Cholnoky Viktor lehet”.¹⁸ S állításához lapalji jegyzet is tartozik: „[Cholnoky Viktor?]: Shakespeare-bojkott. A Hét, 1910. febr. 6. 86.”¹⁹ Sánta Gábor ugyan az írást jelölő piktogramról nem szól, azt nem kívánja azonosítani, de szerzőazonosító gesztusa – közvetve – ezzel is jár. Márpedig ez a február 6-i glossza más piktogrammal van jelölve, mint az általunk azonosított 1911. április 9-i.

Mit jelent mindez? A két azonosítás közül legalább az egyik nem stimmel? Úgy vélem, más a helyzet. Sánta Gábor föltevése nem zárható ki. A tematika csakis jellemző Cholnokyra, a vitában elfoglalt pozíciója is egybevág az övével. Akár ő is írhatta tehát. S ha jobban meggondoljuk, az sem zárja ki szerzőségét, hogy a rovatban egy másik piktogram már az övéként lett azonosítva. Mivel a két különböző piktogram egyike, a korábbi, „rég” stílusú, a másik pedig már „új” stílusú, a két jel különbsége egyszerű „átjelölés”, szimbólum-korszerűsítés eredménye is lehetne – amely az 1910 nyári piktogramcsere során keletkezett. Azaz, mindkét piktogram lehetne a Cholnokyé. Az egyik az ő régi, a másik pedig az ő új jele. Stílusát tekintve azonban ez a Sánta Gábortól – hipotetikusán – azonosított glossza megítélésem szerint más, mint amilyeneket Cholnoky írni szokott. E szöveg nyelvi jellemzői, „dallama” inkább a másik Shakespeare-rajongóra, Kosztolányi Dezsőre vallanak, semmint Cholnokyra. Egyelőre tehát az időben korábbi piktogram mögötti szerző azonosítását nyitva hagynám.

Egy dolog így is bizonyos: a ‘rózsás’ piktogrammal jelölt írások közül más darabok is Cholnokyéként vehetők gyanúba. Az egyik, ugyancsak 1911-ben publikált glosszában például így emlegeti Shakespeare-t: „rég elhalt kollegánkat, Shakespeare *Vilmost*”.²⁰ Márpedig ez a „magyaros” keresztnév használat Cholnoky jellemző stílusjegye volt, így, „magyarosan” használta a nevet például a drámaíró édesapjáról írott kitűnő, s Cholnokyra nagyon jellemző cikkében is.²¹

A ‘rózsás’ piktogram azonosításában azonban mégiscsak van egy zavaró momentum. Ha kigyűjtjük a megítélésem szerint Cholnokyt jelölő piktogram előfordulási adatait (ahogy korábban meg is tettük), nyilvánvalóvá lesz, hogy a ‘rózsás’ piktogramot *A Hét*-ben Cholnoky halála (1912. jún. 6.) után is használták. Elvben tehát legalább két eset lehetséges. 1. A ‘rózsás’ piktogram mégsem az ő jele volt (akkor azonban Cholnoky semmiképpen nem írhatott a rovatba, hisz ott Cholnoky halálának időpontja egyetlen piktogram előfordulási sorozatát sem szakítja meg!), vagy 2. halála után (esetleg már korábban) valaki más átvette, s a továbbiakban a sajátjaként használta a jelet. Teljes bizonyossággal nem lehet eldönteni a kérdést, de nagyon valószínű, hogy a második eshetőséggel kell számolnunk. Valaki valamikor (leginkább a Cholnoky halála körüli időkben) átvette tőle a piktogramot.

¹⁸ SÁNTA: *i. m.* (14. jegyzet) 124.

¹⁹ Uo.

²⁰ A Hét 1911. 839.

²¹ CHOLNOKY Viktor: *Beszélgetések*. Bp. 1910.

Itt is tehát csak a megalapozott gyanúig jutottunk el. A bizonyosság megszerzése további módszeres elemző munkát igényel. De hogy milyen nagy a tét, azt az egyik (még Cholnoky halála előtt, 1912. január 7-én született) 'rózsás' piktogramos glossza mutatja meg, amelyben a szerző ezeket írja:

„Hatvany Lajos két évvel ezelőtt életet adott a Nyugatnak s apasága hetedik esztendejében azt látja, hogy kár volt a csemetét meg nem fojtani, még mielőtt szégyent hozott a szülők tisztés nevére”.²²

Majd, miután Ady, Osvát és Fenyő Miksa is kap egy-két éles hangú minősítést, így folytatja:

„Hatvanynak nemcsak a két jó barától [Osvát, Fenyő], hanem a Nyugattól is el kellett távolodni, hogy tisztán lássa azt a kárt, melyet a lap a magyar irodalomnak és a magyar jó ízlésnek okoz. Másfél évvel kellett megnagyobbítani a distanciát, hogy Hatvany felismerje a Nyugat hibáit és bűneit. Másfél évig kellett remetéskednie Berlinben, hogy kultúrmissziójába vetett hitét kikezdje a saját lelkiismerete. Gondolkodási időnek ez elég hosszú, de mi meg tudjuk érteni, ha az emberek soká készülődnék ahhoz, hogy lebecsméreljék múltjuknak egy olyan fejezetét, amelyre a legbüszkébbek voltak valamikor. Hatvanyban becsüljük a kíméletlenséget, mellyel saját múltját és legsajátabb alkotását kritizálja, de ugyanakkor őszintén irigyeljük a siker miatt, melyet fellépése máris hozott neki. Mert az események csak ritkán igazolnak valakit oly hamar, mint amily hamar Osvát Ernő igazolta Hatvany Lajost. Osvát egy harmincsoros nyilatkozattal felel Hatvanynak, s ez a harminc sor megdöbbentő bizonyítványa annak a sokoldalú impotenciának, melyet Hatvany Lajos rászabadtott valamikor az irodalomra. Fenyő Miksa okosabb és hallgat. Miután Alfred Kerr még soha sem nyilatkozott Hatvany Lajos ellen, a Kerr-imitátornak semmisen áll rendelkezésére, amit mintául használhatna fel nyilatkozatához. Inkább hallgat tehát és türellemmel vár egy Hatvany–Kerr afférra”.²³

Ha ezt az élesen *Nyugat*-ellenes glosszát is Cholnoky írta, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a hajdan Osvátot respektáló, s a *Nyugat* indulásakor is még Osváttal együttműködő Cholnoky ekkorra teljesen szembefordult Osváttal és a *Nyugattal*. Mindez a modern magyar irodalmon belüli jelentős szakadásra utalna. Ha azonban ezt a glosszát már nem Cholnoky, hanem csak a lap valamelyik „névtelen” újságírója írta, e glossza nem több mint az öregedő Kiss József *Nyugat*-ellenes „magánháborújának” egyik, igaz paradigmaticus dokumentuma. Az írás helyi értéke tehát szerzőjétől függően akár jelentősen is különbözhet.

A megalapozott gyanú mindenestre Cholnokyra vetül.

A szerzőség tisztázása, túl az elvi megfontolásokon, más esetekben is perdöntő lehet. *A Hét* 1912. április 14-i számában jelent meg a 'békás' piktogrammal jelölt „Ankét lesz” című írás. A glossza, amely picit hosszabb, mint a rovat legtöbb írása, a magyar sajtótörténet egyik alapkérdéséhez szól hozzá, s jellegzetes álláspontot foglal el. Érdemes teljes egészében idézni:

²² A Hét 1912. 6.

²³ A Hét 1912. 6.

„Ankét lesz, a társadalmi tudósok, szociológusok megankétezik a kérdést, hogy összeegyeztethető-e az erkölccsel, a publicisztikai erkölccsel az a kettős alapra épített foglalkozás, mely nappal az ellenzék, este pedig a kormánypárt politikáját szolgálja. A problémáról hetekig írnak és beszélnek majd azok, akik nappal ügyvédek, orvosok, törvényszéki jegyzők, bankhivatalnokok, este pedig ügynevezett zsöllyeszociológusok. Mert akinek zsöllyéje van, az okvetlenül szociológiára adja magát, hisz a szociológia az a tárgy, mely a leggyorsabban elálmosít, tehát leginkább alkalmas arra, hogy egy ember jól kihasználja drága pénzen vásárolt zsöllyéjét. És amit az urak a zsöllyében kieszelnek, azt feltalálják nekünk, publicistáknak, mint erkölcsfilozófiai kiskátét. Érdekes, nagyon érdekes lesz ez az ankét. Meghalljuk, hogy a szövetkezeti direktornak mi a véleménye a politikai cikkirő erkölcséről. És hallunk még sok más véleményt, mert az erkölcs és a szociológia olyan, mint a vidéki ripacstársulatok primadonnája: mindenki hozzányúlhat. Pedig ha kissé komolyan foglalkoztak volna a problémával, még mielőtt az ankét boncoló asztalára feltalálták, maguktól is rájöttek volna, hogy a téma alkalmatlan a fejtegetésre. Miért ne szolgálhatna a politikai cikkirő két különböző irányú politikai pártot? Ő maga egyik párthoz sem tartozik, mert neki tökéletesen mindegy, hogy melyik párt politikája diadalmaskodik, nyugodtan és minden lelkiismereti konfliktus nélkül szolgálhatja akár az összes politikai pártokat. Egyikkel sem szolidáris, tehát nem vét se a meggyőződése, se a pártfegyelm ellen, ha este az ellenkezőjét írja annak, amit reggel írt. Nem ír meggyőződésből, tehát nem is jut összeütközésbe a meggyőződéssel. Mert elképzelhető ám az is, hogy vannak publicisták, akik semmiféle párthoz sem tartoznak, mert egyetlen párt politikáját sem tartják jónak. Avagy talán okvetlenül muszáj valamely párt kötelességébe tartozni? Nem, és a magyar publicisták érettségére vall, hogy a legtöbbjük nem is tagja a politikai pártköröknek. És ebben a különválásba mutatkozik legvilágosabban a publicisták tiszta erkölce. Ez az exkluzivitás dönti el, hogy erkölcsük minden kétségen felül áll, mert hiszen azzal, hogy nem párttagok, bizonyosságot tettek amellett, hogy semmiféle párt politikájával sem azonosítják magukat s így tehát tökéletesen mindegy, hogy eszükkel és tollukkal ezt vagy azt a pártot, vagy akár mind a kettőt szolgálják. És végül, miért erkölcsösebb egy pártot szolgálni, mint kettőt? Ahol minden pártpolitikának súlyos szépséghibái vannak, miért erkölcsösebb dolog, ha csak egy pártot szolgálunk s nem kettőt? Elvégre az erkölcsösséget nem a pártok száma, hanem a pártok politikája teszi. S ha már annyira erkölcsstelenek vagyunk, hogy egy ilyen párt politikáját szolgáljuk, az erkölcsünk semmivel sem süllyednek, hogy egy párt helyett kettőnek toljuk a szekerét”.²⁴

Aki ismeri a Kosztolányi-életrajzot, és ismeri a „Pardon”-okat író Kosztolányit leleplező Göndör Ferenc „interjúját” Kosztolányinéval,²⁵ az nem tudja elfojtani „ahá”-élményét: ez bizony az az érvelés, amelyet, önmaga védelmében, felesége közvetítésével Kosztolányi adott elő a bécsi emigránsoknak. Még a ‘reggel’, illetve ‘este’ szó metaforikája is ugyanaz: Kosztolányi és Kosztolányiné ugyanezzel a metaforikus szóhasználattal él, amikor az ellentétes lapokba való egyidejű dolgozás lehetőségéről beszélt. De kérdés, ő írta-e *A Hét* glosszáját? Vagy a ‘békás’ piktogrammal jelölt cikk csak előképe, érvelési mintája lett az élete nagy kríziséhez érkező „új nemzedékes” Kosztolányinak?

²⁴ A Hét 1912. 236–237.

²⁵ Vö. GÖNDÖR Ferenc: *Pardon! Kosztolányi Dezsőné kalandjai és viszontagságai a destruktív Bécs városában*. = Az Ember 1921. máj. 1. Csaknem egészében újraközli: Kiss Ferenc: *Az éret Kosztolányi*. Bp. 1979. 105 skk.

A válasz, sajnos, nem egyszerű. Az érvelés logikáján túl olyan szövegválasztás is Kosztolányira vall, mint a 'zsöllye' szó használata. A 'zsöllye' Kosztolányi egyik kedvenc, gyakran használt szava volt. Bizonyos megfontolások azonban óvatosságra intenek. Mindenekelőtt: van valami a mondatépítkezésben, amit nem érzek kosztolányisnak. Ilyen mindjárt a 'zsöllye' szó egy bekezdésen belüli túl gyakori használata. Kosztolányi általában nagyobb nyelvi választékosságra törekedett. Az 'És'-sel való, többszöri mondatkezdés sem az, ami tipikusan rá lenne jellemző. Leginkább azonban: az egész írásban van valami olyan újságíró-cinizmus (mondhatnánk ezt persze „bölcesség”-nek is), amelyhez 1912-ben Kosztolányi még nem volt elég öreg, elég tapasztalt. S ha ő írta *A Hét* glosszáját, voltaképpen kenyéradó napilapjának, a *Világnak* az irányultságát vonta – igaz, inkognitóban – kétségbe.

Summa-summárum: egyelőre nem merném azt mondani, hogy ez az érett Kosztolányira oly erősen emlékeztető glossza, s következésképpen a 'békás' piktogram az ő számlájára írandó.

A kérdés eldöntéséhez itt is további filológiai és stíluskritikai vizsgálat szükséges.

*

Mindaz, amit jelenleg a „Toll és tőr” rovatról tudunk, túlzottan sok bizonytalanságot tartalmaz. S ez, azt kell mondanunk, hogy nem is pusztán a véletlenek műve. Bizonyos jelek arra vallanak, a lap szerkesztői tudatosan törekedtek a rovat valóságos szerzőinek homályban tartására, sőt a velük kapcsolatos összefüggések elfedésére. A dezinformatív szerkesztésmód, természetesen, „érzékeny” területről lévén szó, érthető. De jó lenne minél nagyobb világosságot teremteni a rovat körül, mert a modern magyar irodalom (s szellemi élet) olyan folyamatai dokumentálódnak e rovat anyagában, amelyeknek módszeres föltárása elengedhetetlen.

A *Nyugat* indulása (1908) utáni *A Hét* eljelentéktelenedésének mítosza nem több mint az egykori harcok közben született *A Hét*-ellenes legendárium.

ANDRÁS LENGYEL

A propos de la rubrique „Plume et poignard” de 'A Hét' (La Semaine) (1908–1913)

L'inauguration de la rubrique „Plume et poignard” a été un résultat relativement tardif de l'hédomadaire fameux de József Kiss, intitulé 'A Hét' (*La Semaine*). La nouvelle rubrique est née en 1908, donc après le départ de 'Nyugat' (*L'Ouest*), et elle a été devenue dépôt des écrits polémiques. Son importance est due – entre autres – au fait, que la majorité des débats de 'A Hét' avec 'Nyugat' se sont également déroulés dans cette rubrique: donc le rapport des deux organes importantes de la littérature moderne hongroise peut être analysé à partir des articles de cette rubrique. Malheureusement, les écrits de la rubrique „Plume et poignard”, représentant les variants polémiques des écrits de la rubrique „A bâtons rompus”, conformément à sa pratique bien éprouvée, sont marqués par des signes qui symbolisent les auteurs.

L'étude présente procède au recensement de ces pictogrammes, cachants mais à la fois quand-même identifiants les auteurs, préparant avec la collection et la systématisation des données la base à une identification ultérieures des auteurs, actuellement anonymes. L'enjeu d'une pareille identification est grand, puisque c'est seulement à partir la définition des auteurs qu'on peut éclaircir les rapports personnels des débats de 'A Hét' et 'Nyugat'.

L'étude s'occupe des années de 1908 jusqu'en 1913 de la rubrique.